

L. NAGY ZSUZSA

Magyar határviták a békekonferencián 1919-ben

Előkészületek

A páduai fegyverszünet megkötésétől (1918. november 3.) a békeszerződés aláírásáig (1920. június 4.) Magyarországnak nem voltak nemzetközileg elismert, rögzített határai; a vitatott, sőt a neki ítélt területek egy része (a Tiszántúl, a baranyai–bajai háromszög) 1920–1921-ig idegen megszállás alatt állt. A nagyhatalmak formálisan nem tárgyaltak a legyőzöttekkel a békeszerződésekről, 1918 novembere és 1919 novembere között egyetlen magyar kormányt sem tartottak alkalmasnak a béke aláírására. Ez a körülmény lényeges szerepet játszott az ország politikai konszolidációjában.

A magyar békeszerződésnek a közvéleményt leginkább foglalkoztató, a területi kérdésekre vonatkozó része az antant katonai győzelme alapján, különböző hatalmi érdekek egyeztetése révén alakult ki. 1918 őszére már eldöntött tény volt, hogy a történeti Magyarország nem maradhat meg. A békeszerződés s benne a területi kérdések a közép-kelet-európai újárendeződést irányító nagyhatalmi érdekeknek és a szovjetellenes politikának rendelődtek alá. A viták magán a párizsi békekonferencián ebben az összefüggésben tulajdonképpen részletek, a határok vonalának pontos meghúzásával kapcsolatban folytak, bár néhány terület hova-ítéléséről nem volt előzetesen kialakított, egységes álláspont. A részletek és viták az egyes nagyhatalmak általános érdekeit, illetve azok ütközését tükrözték, és természetesen nem voltak közömbösek az érintettek számára.¹

A békeszerződésnek szükségszerűen tükröznie kellett a nem magyar népek önállósulásának tényét s azt is, hogy Magyarország, mint az Osztrák–Magyar Monarchia társuralkodó állama, katonailag és politikailag vereséget szenvedett. A háború számlájához nemcsak a jóvátétel, de ez is hozzátartozott.

Az sem volt közömbös, hogy a nyugati közvélemény a háború folyamán – ha nem előbb – magyarellenessé vált; ítéletalkotásában a hivatalos magyar politika, a nemzetiségi sérelmek, a magyar demokrácia törekvéseit elhallgató propaganda játszottak döntő szerepet.²

¹ Magyarország nemzetközi helyzetére, a békekonferencia politikájára ma már egy sor összefoglaló munka áll rendelkezésre. Ezek lehetővé teszik, hogy az egyes nagyhatalmak célkitűzéseire és más általános kérdésekre ne térjek ki. *L. Nagy Zsuzsa*: A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918–1919. Bp. 1965; *Hajdú Tibor*: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Bp. 1965; *Hajdú Tibor*: A Magyar Tanácsköztársaság. Bp. 1969. *Juhász Gyula*: Magyarország külpolitikája 1919–1945. Átdolgozott kiadás. Bp. 1975; Magyarország története 1918–1945. Főszerk. Ránki György. Bp. 1976; *Arno J. Mayer*: Politics and Diplomacy of Peacemaking. Containment and Counterrevolution at Versailles, 1918–1919. New York. 1967.

²Ld.: *Jeszenszky Géza*: A Times Magyarországról a századfordulón. Valóság, 1976. 6. sz.; *Arday Lajos* kandidátusi disszertációja: Az angol–magyar kapcsolatok 1918–1919-ben. Kézirat.

A nagyhatalmak a békeszerződéssel összefüggésben nem területek hova-ítélésével manipuláltak a Tanácsköztársaság ellen, hanem azzal, hogy a békeszerződést nem voltak hajlandók átadni a Forradalmi Kormányzótanácsnak. A „kis szövetségesek” (Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia – akkor még SHS államként) viszont területi igényeiket nemegyszer a bolsevizmus, a Tanácsköztársaság elleni harc jelszavával próbálták igazolni és kiterjeszteni, azt remélve, hogy Tanács-Magyarország rovására ez könnyebben elérhető. Ez alól Ausztria sem volt kivétel.³

A Magyarországgal kötött békeszerződés területi, de egyéb kérdéseinek rendezése paradox módon azért is vált oly hosszadalmassá, azért is váltott ki annyi heves vitát, mert e kérdések előtörténete bizonyos fokig megkötötte a „nagyok” kezét, s ők e kötelekeket lazítani igyekeztek, míg partnereik e szerződések vagy ígéretek megvalósítását kívánták. Ehhez járult még, hogy a hadihelyzetnek megfelelően tett különböző ígéretek nemegyszer egymásnak is ellentmondtak.

1915. augusztus 18-án az antant (Anglia, Franciaország, Oroszország) aide mémoires-ban ígérte oda Szerbiának Boszniát, Hercegovinát, Dalmácia egy részét, Szlavóniát, Horvátországot, Fiumét s a történeti Magyarország délszlávok lakta területeit, ha az antant oldalán vesz részt a háborúban.⁴

A hadihelyzet következtében az antant akkori tagjai közül elsősorban Oroszország volt érdekelt abban, hogy Románia semleges maradjon. Szazonov orosz és Brătianu román külügyminiszter 1914 szeptemberében megindult tárgyalásai az október 1-én Péterváron aláírt kétoldalú szerződéssel zárultak. Ebben a cári Oroszország teljes mértékben elismerte a román királyság igényét Erdély egész területére, Brătianu pedig mérsékelte Bukovinával kapcsolatos óhaját. Ezek után Románia semlegességi nyilatkozatot tett.⁵

A román semlegesség azonban nem volt elég az antantnak. A tárgyalások tovább folytak Románia hadbalépéséért s ezek során Brătianu megnövelte igényeit. Mivel közben Bulgária a központi hatalmakhoz csatlakozott, az antant, amely kezdetben megütközéssel fogadta Brătianu követeléseit, most már sokkal inkább elfogadhatóaknak tekintette őket (a Bánát, amelyre a délszlávok is aspiráltak, a teljes Bukovina, Erdélyen túl az Északra-Északkeletre fekvő megyék, Dobrudzsa, Bessarábia). Az Osztrák–Magyar Monarchia és Románia között szintén folytak tárgyalások. Ezek többek között azért sem lehettek eredményesek, mert a központi hatalmak csak saját területükből elégíthették volna ki Romániát, ez pedig lényegesen nehezebb feladat volt, mint az antanté. 1916. augusztus 17-én Franciaország, Anglia, Oroszország és most már Olaszország, aláírta a szövetségi szerződést Romániával. E szerződésnek nemcsak a területi ígéretekre vonatkozó pontjai, hanem olyan kikötései is sok vitára adtak okot később, mint az, amely megtiltotta Románia számára különbéke kötését a központi hatalmakkal. Az igények és az adakozás nagyvonalúságát mutatja, hogy Szegedet, Orosházát, Békéssámsont is elígérték, bár Debre-

³Ld. pl.: Otto Bauer utasítása Cnoblochnak 1919. máj. 27-én: „... esélyeink a nyugat-magyarországi kérdésben sokkal kedvezőbbek egy Szovjet–Magyarországgal, mint egy olyan Magyarországgal szemben, amelyben antant orientációjú kormány uralkodik.” Idézi: *Alfred D. Low: The First Austrian Republic and Soviet Hungary. Journal of Central European Affairs, 1960. Vol. XX. No. 2. 186.*

⁴*Ivo J. Lederer: Yugoslavia at the Paris Peace Conference. New Haven–London 1963. 12. sk. Lloyd George: The Truth about the Peace Treaties. London. 1938. I. 39.*

⁵Carszkaja Rosszija v mirovoj vojne. Szerk. Pokrovskij. Leningrád. 1926. I. 166.

cent már nem, s hogy „megfelelkezve” az 1915-ös aide mémoire-ról, a Bánátot e szerződésben Romániának is odaadták.⁶

Mindenesetre Románia politikáját, a különböző kérdésekben kialakított magatartását az 1916-os szerződés határozta meg; mindvégig és hajthatatlanul nem mást, mint ennek betartását követelte. Viszont Oroszország és Franciaország nyomban a szerződés aláírása után, még 1916-ban, megállapodásban rögzítették, hogy a Romániának tett ígéreteiket a háború utáni általános helyzet lehetőségein belül fogják csak beváltani.⁷ Oroszország 1917-ben kivált az entente cordiale-ból. Azt az elvet azonban, hogy ígéreteiket csak korlátozottan teljesítik, nem annyira Franciaország, mint inkább az Egyesült Államok és Anglia igyekezett a gyakorlatba átültetni.

A fentiekhez hasonló formális megállapodás nem születhetett a Masaryk és Beneš vezette emigrációval. A csehszlovák emigráns kormányt azonban valamennyi nagyhatalom szövetségesként ismerte el 1917–1918 folyamán s ezzel jogukat is a függetlenségre „területeik történelmi határain belül”.⁸ Amikor 1918 novemberében az egyes nagyhatalmak pontosabban megfogalmazták békeprogramjukat, elsősorban az angolok, kisebb részben a franciák, már némi fenntartással kezelték a „történelmi határok” csehszlovák értelmezését.⁹

Az Egyesült Államok hadbalépése után sem csatlakozott a korábbi szerződésekhez és Wilson 14 pontja a Monarchia sorsát illetően meglehetősen félreérthetően fogalmazott. A 14 pont újraértékelésére létrehozott bizottság azonban már formálisan is rögzítette, hogy Szlovákia a csehszlovák állam része legyen, s hogy Erdélynek Romániához kell tartoznia, de az angoloknál is nagyobb nyomatékot adott az etnikai elv érvényesítésének. Ebből következően az amerikaiak egyes területek odaítéléséről másként vélekedtek, mint az angolok és a franciák.¹⁰

Az antant egykori tagja, Oroszország 1917-ben a barikád másik oldalára került. Szovjet-Oroszország a békekonferencia munkájában nem vehetett részt, az új államhatárok kialakítása nélküle, sőt jelentős részben ellene történt, a katonai intervenciónak a szovjet kormány megbuktatása volt a célja.¹¹ Lenin és a szovjet kormány álláspontja a békéről s az új európai rendről mégis nagy hatást gyakorolt. Az Októberi Forradalom határozata a békéről elítélt minden erőszakos területátcsatolást, a legyőzöttek megsarcolását és leszögezte: a népeknek maguknak kell dönteniök nemzeti hovatartozásukról és államformájukról.¹² Azt, hogy Kelet-Európában saját államokat teremthessenek az egyes nemzetek, Lenin egy történelmi folyamat részének tekintette, de sohasem abszolutizálta.

⁶ A szerződést közli: *H. W. Temperley: A History of the Peace Conference of Paris. London. 1921. IV. 516–517.*

⁷ *Sherman David Spector: Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I. C. Bratianu. New York. 1962. 37.*

⁸ *Piotr S. Wandych: France and Her Eastern Allies 1919–1925. Minneapolis 1962. 10., 14–15; F. J. Vondracek: The Foreign Policy of Czechoslovakia 1918–1935. New York. 1937. 24. s. köv.*

⁹ *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. I–XII. Washington. 1942–1947. (A továbbiakban FRUS PPC) II. 376–377. Cambont idézi Wandych 22–23.*

¹⁰ *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1918 Supplement I. Vol. 1. 405. s. köv. FRUS PPC I. 34, 41, 85.*

¹¹ Ld. FRUS PPC II. és III. vitáit, *L. Nagy és Mayer* vonatkozó fejezeteit.

¹² *Lenin Összes Művei* 35. 13–14.

Az 1918. november 3-i üzenet arra figyelmeztette a Monarchia népeit, hogy „nem a saját nemzeti burzsoáziával szövetségben, hanem az Ausztriában élő összes nemzetek proletariátusának szövetségében van a győzelem záloga.”¹³ Lenin az 1918-ban Németországnak és a Monarchiának diktált békefeltételeket sokkal rosszabbnak ítélte, mint amilyen a breszti béke volt és bizonyosra vette, hogy az érintett népek gyorsan elvesztik majd az angol és francia imperializmushoz fűzött illúzióikat.¹⁴

A békekonferencia határozataiban Leninnek és a szovjet kormánynak az álláspontja sem a népek önrendelkezését, a területátcsatolásokat, sem az államforma megválasztásának jogát illetően nem érvényesülhetett.

Amikor a békekonferencia 1919 januárjában megnyílt, nem azt kívánta eldönteni, hová tartozék Erdély, Szlovákia, a Dráva–Száva köze stb., mert ezt akkor már egyáltalán nem tartották kérdésesnek, hanem a pontos államhatárokról határozott. Az érdekeltek már jó előre igyekeztek biztosítani magukat, figyelembe véve, hogy a hasonló zűrzavaros viszonyok között legelőnyösebb kész helyzetet teremteni, amely gyakran véglegesíthető. Az 1918. november 3-án Páduában, olaszok által kijelölt demarkációs vonal egyedül a magyarokat elégítette volna ki,¹⁵ ha a francia Balkán-hadsereg előnyomulása nem tette volna oly rövid életűvé. Az 1918. november 13-i belgrádi katonai konvenció módosította a déli-délkeleti demarkációs vonalat a románok és délszlávok javára, viszont északon nem érintette a történeti Magyarország határait.¹⁶ Ez természetszerűleg sértette a csehszlovák érdekeket, s mivel Beneš párizsi közbenjárása kezdetben nem mutatott kielégítő eredményt, a csehszlovák kormány már 1918. november 8-án elindította csapatait, hogy a demarkációs vonalat átlépve birtokba vegye a sajátjának tudott területeket. Párizs Beneš sürgetésére és Pichon francia külügyminiszter előterjesztésére 1918. december 3-án azután felhatalmazta a csehszlovák kormányt a megszállásra.¹⁷ (Egyidejűleg jóváhagyták azt is, hogy a csehszlovák csapatok megszálljanak olyan területeket Bécs közelében, amelyek Ausztriához tartoztak.¹⁸) December 6-án a magyar csapatok – véres harcok után – megkezdték visszavonulásukat, de mivel a Pozsony–Érsekújvár–Ipoly–Rozsnyó–Kassa vonaltól délre eső területek, beleértve e városokat is, magyar fennhatóság alatt maradtak, Foch jóváhagyásával tovább folyt a csehszlovák csapatok előnyomulása. 1918 karácsonyára a szövetségesek újabb jegyzéke nagyjában úgy jelölte ki a demarkációs vonalat, ahogyan azután az államhatárokat meghúzták.¹⁹

Noha Romániának volt szerződése az antant hatalmakkal, igényeinek érvényesítése nehezebben haladt előre, mint a csehszlovákoké. Az 1918. május 7-i bukaresti (külön)-béke következtében akkor, amikor a Monarchia hadserege letette a fegyvert, Románia egyszerűen nem volt hadiállapotban a központi hatalmakkal, az új hadüzenetre közvetle-

¹³ Lenin Magyarországról. Bp. 1965. Második Kiadás. 46–47, valamint Lenin Művei 20. 416–418, 22. 153–154, 356–357.

¹⁴ Lenin Összes Művei 37. 150–154.

¹⁵ Temperley IV. 121 s. köv., *Hajdú*: Az 1918-as... 121. s. köv., *L. Nagy* 7. s. köv.

¹⁶ Uo. és *The Hungarian Peace Negotiations*. I–III. Bp. 1920–1922. I. 343. s. köv.

¹⁷ A szöveget közli: *The Hungarian Peace Negotiations* I: 383–384. Ld., még: *Wandycz* 62. *E. Beneš*. Světova válka a naše revoluce. Praha. 1927. II. 487.

¹⁸ FRUS PPC II. 382–383.

¹⁹ A szöveget közli: *The Hungarian Peace Negotiations* I. 384. *Hajdú*: Az 1918-as... 159. *Vondracek* 33. s. köv.

nül a német fegyverletétel előtt került sor. Ez formai ürügyet adott arra, hogy a nagyhatalmak vitassák a román igényeket, noha Romániát hadviselő félnek ismerték el. A román hadsereg, amely november végén a Belgrádban kijelölt vonalig nyomult előre, az 1916-os szerződésre és az erdélyi románság december 1-i, gyulafehérvári gyűlésének határozatára hivatkozva átlépte a demarkációs vonalat. Ehhez azonban előzetesen megkapta az antant jóváhagyását: december 2-án Franchet d'Esperey engedélyezte az erdélyi városok megszállását, s ezzel megindult a román csapatok fokozatos előnyomulása a Marostól északra. December közepén kapott újabb felhatalmazásuk alapján karácsonyra Kolozsvárra értek, 1919 január közepére elérték a Máramarossziget–Nagybánya–Zilah–Csucsá–Vaskoh vonalat. A szövetségesek a véres román–magyar összeütközések miatt Aradra francia egységeket vezényeltek.²⁰

1919 január közepéig a vezető politikusok a békekonzferenciaszervezésével, a német fegyverletétellel voltak elfoglalva s a Duna-medence térségében dúló fegyveres konfliktusokkal, atrocitásokkal, melyek csehszlovák–osztrák, csehszlovák–lengyel, délszláv–román oldalon is jellemzőek voltak, magas szinten nem foglalkoztak. Ez ideig jórészt a katonák irányították vagy befolyásolták az eseményeket. Január közepén is Wilson erőszakolt ki olyan határozatot a „tízek” tanácsában, amely elítélte a fegyverrel biztosítani vélt jogokat.²¹ A határozat post festam született és a majdani döntéseket sem befolyásolta. A csehszlovák és román, illetve a jugoszláv kormány által igényelt területek nagyobb része már birtokukban volt, amikor a békekonzferencia megkezdte a területi kérdések tárgyalását.

Viták és egyezkedések

Szervezetileg több fóruma volt a területi vitáknak: a nagyhatalmak képviselőinek tanácsai, a központi területi bizottság és annak albizottságai. A központi területi bizottság az öt nagyhatalom két-két képviselőjéből, valamint szakértőkből alakult, elnöki tisztét André Tardieu töltötte be.²² Az albizottságok (magyar–csehszlovák, magyar–román stb.) készítették elő Magyarország határaitra vonatkozó javaslatokat. Mintegy e munka nyitányaként került sor a „meghallgatásokra” a „tízek” tanácsában, amikor a csehszlovák, román, délszláv békedelegáció szóban is ismertethette igényeit. A részleteket a területi bizottságok tárgyalták, s a kész javaslatok kerültek vissza a „tízek” elé.

Brătianu a román követeléseket az 1916-os szerződésre alapozta, első helyre állítva Erdélyt, amelyhez hozzákapcsolta a Bánátot és a galíciai Kárpátokig, valamint a Tiszáig nyúló vidéket. „Románia követelése – mondotta – soha nem voltak imperialista jellegűek. Követelése csupán a nép nemzeti aspirációit fejezték ki és a románoknak azt a vágyát, hogy ismét egyesüljenek azon az etnikai területen, amelyet a történelem nekik

²⁰The Hungarian Peace Negotiations I., 374; *Hajdú*: Az 1918-as... 133–134, 161–162; *Spector* 69.

²¹FRUS PPC III. 715.

²²A bizottság működésére, általában területi vitákra: *Jules Laroche*: Ambassadeur de France. Au Quai d'Orsay avec Briand et Poincaré 1913–1926. Paris. 1967. A szerző Tardieu mellett francia részről volt tagja a bizottságnak s ennek megfelelően kommentálja az eseményeket.

adott.²³ Ezen a területen 15%-nyi magyar lakosságot ismert el s leszögezte, hogy Debrecenre, noha körülötte román falvak fekszenek, már nem tartanak igényt. Amikor 1919. február 1-én mindezt hosszú beszédben tárta a „tízec” elé, egy sor kellemetlen kérdésre is válaszolnia kellett, amelyeket Orlando és Lloyd George tett fel Erdély, Bukovina, Besszarábia, a Bánát lakosságának nemzetiségi összetételére s arra nézve, vajon a lakosság kívánja-e a csatlakozást. Lloyd George hosszabban foglalkozott azzal, vajon Románia csupán anektálni akarja-e e régiókat, vagy azok szabadon létrehozott gyűlésen dönthetnek az unióról és annak feltételeiről. Példaként Skócia és Anglia egyesülésére hivatkozott. Brătianu mindenféle népszavazásos megoldást kategorikusan elutasított, a jövőre nézve megígérte a kisebbségek jogainak biztosítását, de kijelentette azt is: „Románia azért harcolt, hogy érvényesítse nemzeti akaratát Erdélyben a magyar kisebbség felett. Bizonyos, ha a magyarokat megkérnék, hogy a román egyesülés mellett szavazzanak, nehezen lenne elvárható tőlük, hogy ezt megtegyék.”²⁴

Lloyd George makacskodása mögött – többek között – az az aggodalom állt, hogy a nemzeti követelések túlzó érvényesítése a revans gondolatát erősíti a legyőzöttekben és a forradalom táptalajául szolgál. Annál inkább, mert szerinte a franciák szovjetellenes politikájának célszerűtlen módszerei egyébként is súlyos gondokat okoznak a nagyhatalmaknak. Aggályait március 25-én bizalmas memorandumban tudatta Wilsonnal, Clemenceauval és Orlandoval.²⁵

Noha a franciák a „tízec” tanácsában nem foglaltak állást a román igények ellen, a többieknek már itt kifejezésre jutó ellenkezése kétségtelenné tette, hogy Bukarest nem kapja meg mindazt, amit kér.²⁶

A területi bizottságban azután több napon át, élénk vita közepette tárgyalták, érvényes-e az 1916-os szerződés, s jogos-e az erre alapozott román területi igény. Azt senki sem vitatta, hogy Erdélynek Romániához kell tartoznia. Tardieu a szerződés érvényessége mellett szavazott. A Jugoszlávia gyengítésére törekvő olasz delegáció is hajlandó volt elfogadni a Tisza vonaláig nyúló román határt. A román kormány Jugoszlávia rovására is területekhez akart jutni s Lengyelországgal szintén közvetlen összeköttetést kívánt teremteni. A vitát tulajdonképpen az amerikai szakértők provokálták, akik a térségben kevésbé érdekelték lévén, az etnikai elv nagyobb mérvű alkalmazását erőltették. Ellenezték a francia álláspontot, és – többek között – Szatmárnémetit, Nagyváradot, Aradot magyar kézen akarták hagyni. Az angolok e kérdésben végül a franciákhoz csatlakoztak, s ez eldöntötte a vitát.²⁷

Az angolok nem voltak hajlandóak olyan messzire elmenni, mint az amerikaiak, viszont arra sem voltak hajlandóak, hogy teljes egészében támogassák a francia tervet. Így készült el április 6-ra, francia beleegyezéssel, a határozati javaslat, amely az 1916-os

²³ FRUS PPC III. 849.

²⁴ Uo. 840. s. köv. Az idézet: 845. Lloyd George hosszan fejtegette, hogy a nemzeti kisebbségek Romániában nem szenvedhetnek el olyan sérelmeket, mint korábban a dualista Magyarországon. Uo. 851.

²⁵ D. H. Miller: My Diary at the Conference of Paris. New York. 1926. XV 367. s. köv.

²⁶ FRUS PPC III. 840. s. köv.

²⁷ Miller V. 246–247; Spector 103–108. – 1919 őszén, amikor a nagyhatalmak a Magyarországot megszálló román csapatok kivonását erőltették, Berthelot azzal ijesztette Bukarestet, hogy felülvizsgálják az Erdélyre és Besszarábiára vonatkozó döntésüket: FRUS PPC IX. 124. s. köv.

szerződésen alapult, de az abban foglaltaknak nem teljes egészét vette át s ez Magyarországot kedvezően érintette. (A teljes Békés és Csanád megye például nem került Romániához.) A román államhatárokat április 15-én elfogadta a központi területi bizottság, május 12-én a békekonferencia vezető tanácsa is véglegesítette – az amerikaiak aggályai ellenére.²⁸

Ezek az előzmények jórészt magyarázzák, miért a területi bizottságban merült fel először, 1919. február 17-én annak a semleges zónának a terve, amely a nagy szovjet-ellenes katonai akcióhoz kapcsolódott. Foch marsall, e terv bábája, megkapta a román kormány önként felajánlott támogatását, s így teljes mértékben felkarolta a román területi kívánságokat is. A semleges zóna vonala úgy haladt volna, hogy a magyaroknak Debrecent is ki kellett volna üríteniük.²⁹

Ha Romániának a „magyar bolsevizmus” elleni harca mögött nem területi igények és a békekonferenciában való csalódottsága állt volna, aligha érthetnénk, miért volt elszántabb a Tanácsköztársaság elleni harcban, mint Csehszlovákia, miért került egyre élesebb összeütközésbe a békekonferenciával, amely szintén arra törekedett, hogy mielőbb felszámolja a magyarországi proletárdiktatúrát.³⁰

Noha a csehszlovák igényekről is vitáztak, a csehszlovák delegáció mindvégig meg tudta őrizni jóviszonyát a nagyhatalmakkal. Masaryk és Beneš nemcsak a francia diplomaták és katonai vezetők támogatását élvezték, hanem az angolokét is. Nemcsak Lloyd George viseltetett nagyobb rokonszenvvel a csehszlovák polgári demokrácia képviselői iránt, szemben Brătianuval, de a Foreign Office-nak is nagy csehszlovák lobby-ja volt. A csehszlovák államférfiak sokkal inkább összhangba tudták hozni törekvéseiket a békekonferencia politikájával, mint a románok. Kitűnt ez a Szovjet-Oroszország ellen folytatott intervencióban is. Míg a román hadsereg és politikai vezetés Besszarabia megtartására törekedve keresztezte a békekonferencia által támogatott Gyenyikin akcióit is, addig a Csehszlovák Légión Szibériában igen nagy szolgálatot tett az USA-nak, Angliának, Franciaországnak.³¹

Beneš 1919. február 5-én halgatta meg a tízek tanácsa. Előterjesztésében Szlovákia déli határa a Duna vonalát követve Vácig, onnan eléggé egyenes vonalban Miskolcnál haladt volna, majd a Tisza mentén északkeletre fordulva az Unghoz ért. A dunai vízi út mellett az Adriára való kijárást is kérte a csehszlovák–jugoszláv korridor révén. Az érvelés, amely a VI. sz.-ban már egységes államot alkotó Csehország, Morvaország, Szilézia, valamint a X. sz.-ban a magyarok által átmenetileg megszakított cseh és szlovák

²⁸FRUS PPC V. 497–499, 620.; *Paul Mantoux*: Les délibérations du Conseil des Quatre (24 mars – 28 juin 1919). Paris. 1965. II. 5–8, IV. 672–674, 503–504.

²⁹FRUS PPC IV. 59–60, 145–147, 157–159. A semleges zóna létrehozásának francia részről is voltak ellenzői, mint Charpy tábornok, Franchet d’Espérey vezérkari főnöke. Uo. VII. 180 Foch, d’Espérey és Tardieu felhatalmazására, a zóna-terv alapján vették birtokba a románok azokat a vasúti csomópontokat, amelyeknek végleges sorsáról ekkor még nem döntöttek. *Spector* 110.

³⁰Brătianu a legélesebben támadta a békekonferenciát Magyarország iránti gyenge politikája miatt. *Spector* 136–137. Románia a Tanácsköztársaság megdöntése után sem alkalmazkodott a nagyhatalmakkhoz, mint az az ellenforradalmi rendszer berendezkedésének, a román csapatok kivonásának problematikájából is ismert.

³¹*Beneš*: Svetová . . . II. 513. *E. Beneš*: Problémy nové Evropy a zahraniční politika Československa. Praha. 1924. 19–16. *L. Nagy*: Az „orosz kérdés” a párizsi békekonferencián. In: Ötven Év. A Nagy Október és a magyarországi forradalmak. Bp. 1967. 145. s. köv.

egység helyreállítására vonatkozott, tulajdonképpen csak abból a szempontból érdekes, hogy a különböző érvek mennyire alárendelt szerepet játszottak.³²

A tizek tanácsában senki sem vitatta, hogy egész Szlovákiát a csehszlovák államhoz kell csatolni. Lloyd George azonban itt is felvetette a lakosság döntésének jogát, s mivel ő, Wilson, Sonnino úgy vélte, ha a határ a Duna vonalát követné, amihez Beneš ragaszkodott, túlságosan nagy magyarlakta terület kerülne csehszlovák fennhatóság alá, egy keskeny dunai kijárási biztosítását hozta szóba lehetőségként.³³

A csehszlovák területi bizottság Jules Cambon elnökletével március 27-én hagyta jóvá a „nagyok” elé terjesztendő javaslatot.³⁴ Ennek alapjaként – francia javaslatra – Beneš exorzéját fogadták el. A csehszlovák határt illetően nagyobb érdeklődést váltott ki annak német és lengyel vonatkozása, mint a magyar, noha utóbbit illetően is voltak heves viták. Cambon szerint ui. az amerikaiak nem mutattak kellő megértést Prága stratégiai szempontjai iránt és az etnikai elvet itt is nagyobb mértékben akarták érvényesíteni, mint kollégáik. Ez esetben az angolokra sem igen számíhattak, mert a Foreign Office emberei Lloyd George-dzal szemben úgy vélték, „hadd kapják meg csehszlovák barátaink, amit kívánnak.”³⁵ Mivel azonban az amerikaiak készek voltak egyéb, nem magyar vonatkozású engedményekre, a többiek elfogadták az ő álláspontjukat, s ennek megfelelően Vác, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Tokaj, a salgótarjáni szénmedence és a város, Miskolc és környéke, Csap magyar kézen maradt. A Csallóköz sorsának eldöntésében viszont az amerikaiak engedtek, s így az Csehszlovákiához került. Kárpátukrajna hovatarozásáról hosszabb vita folyt. A békekonzferencia ugyanis e területet semmiképpen sem kívánta Ukrajnához csatolni s eredetileg nem tartottak rá igényt a „kis szövetségesek” sem. Így azután az a lehetőség is felmerült, az amerikaiak részéről, hogy Magyarország kapja meg. Végül mégis Csehszlovákiának ítélték, noha követeléseik között nem szerepelt.³⁶ A csehszlovák–magyar határ egy ponton (Pozsony és környéke) Ausztriát is érintette. Az olaszok Pozsonyt magyar kézen akarták hagyni, akár azon az áron is, hogy Szeged Romániához kerüljön.³⁷ Máramarost illetően – az olaszok ellenére – a román és csehszlovák érdeklődés nyertese ismét Csehszlovákia lett. Ez esetben az amerikaiak is az angol és francia álláspontot támogatták.³⁸

A Magyarországgal kapcsolatos csehszlovák követelések egy szélesebb horizontú koncepció részét alkották. A Duna-medencében 1918-ban keletkezett hatalmi vákuum betöltésére ugyanis Csehszlovákia is aspirált. Prága úgy vélte, vezető szerep illeti meg e

³² FRUS PPC III. 877–887.

³³ Uo. 883–886.

³⁴ *Wandycz* 56.

³⁵ Idézi *Wandycz* 56–57.

³⁶ FRUS PPC IX. 748, s. köv.; *Wandycz* 67–69; *Vondracek* 36, 41. Masaryk hajlott volna bizonyos területi engedményekre a magyarok javára, hogy biztosítsa a Pozsonnyal szembeni Duna partot. (Ld.: Smuts és Masaryk tárgyalásait Prágában 1919 áprilisában. FRUS PPC IV. 669.) Vele szemben Beneš elutasította a Csallóköz, a Kassa körüli vidéket érintő egyezkedést és lakosságcsere-t ajánlott. Ez a megoldás akkor még túlságosan szokatlannak és szükségtelennek is tűnt, tehát a nagyhatalmak nem támogatták. Documents on British Foreign Policy 1910–1939. First Series. I–IX. London 1947–1960 (a továbbiakban: Documents) VI. 497.

³⁷ Papers and Documents relating to the Foreign Relations of Hungary. Vol. I. 1919–1920. Bp. 1939. Szerk. F. Deák–D. Ujváry. 165–166.

³⁸ *Spector* 127–128.

térségben nemcsak a meggyengült Ausztriával, Magyarországgal, hanem hozzá hasonló szövetséges társaival szemben is. Csehszlovákia különleges pozíciójának megteremtésére egyidejűleg többféle eszközt is igyekeztek felhasználni,³⁹ s kiaknázni azt a kedvező helyzetet, amelyet Csehszlovákia a békekonzferencián élvezett.

A csehszlovák vezető szerepet szolgáltatta volna a közvetlen kijárási biztosítása az Adriára gazdasági és politikai következményei révén. Ezt már a háború alatt az angol kormányhoz intézett memorandumban egyik legfontosabb követelésként emelték ki.⁴⁰ Kramař 1918 novemberében az amerikaiak figyelmét is felhívta a korridorra, s mivel ők főleg a gazdasági szempontokra voltak érzékenyek, azokat hangoztatta nekik.⁴¹ A korridor-igény a békekonzferencián előadott csehszlovák kívánások között is szerepelt, még-hozzá több alkalommal. A nagyhatalmak tanácsa, a területi bizottság azonban elvetette a tervet, mert a magyar és osztrák területek további csökkentését az amerikaiak és az angolok már ésszerűtlennek tartották volna, mert Jugoszlávia tökéletes érdektelenséget mutatott iránta, s mert az elképzelés túlságosan bizarrnak tűnt az akkori Európában. Ennek ellenére 1919 júliusában a csehszlovákok ismét elővették. Ekkor készítette elő Foch marsall most már a békekonzferencia közvetlen szervezésében a Tanácsköztársaság elleni újabb, véglegesnek szánt intervenciót. Prága nem nagyon lelkesedett a részvételért, de egy esetben mégis vállalta volna: akkor, ha ellenszolgáltatásként a korridort kérheti.⁴²

A vezető szerep igényével függött össze Prága erőfeszítése az észak-magyarországi és a tešini szénmedence megszerzésére. Masaryk 1919. január 5-én azt írta Benešnek: „Meg kell szerezni Karvinát s ha lesz elegendő szénünk, módunk lesz ellátni Bécset, Budapestet és Bajorországot és ilyen módon befolyásunk alatt tartani ezeket az államokat.”⁴³ A lengyelekkel fegyveres konfliktusba is keveredtek emiatt, magyar vonatkozásban pedig a demarkációs vonal sorozatos átlépésétől, a Tanácsköztársaság elleni intervenciótól remélték tervük megvalósítását. Beneš ezt, a Négyek Tanácsában lefolyt vita során egyáltalán nem tagadta, sőt nyíltan elismerte.⁴⁴

Mindezekon túl Prága már ekkor foglalkozott egy olyan blokk kialakításával, amelyben az egymással területileg is érintkező utódállamok mintegy gyűrűbe fognák Magyarországot s amelyben Csehszlovákia hangadó lenne. Ebben az összefüggésben a korridor a közös jugoszláv–csehszlovák határt biztosította volna, hacsak egy keskeny sávon is. A magyar–csehszlovák határviták egy része arra irányult, hogy a közös csehszlovák–lengyel határral együtt közvetlen területi érintkezést teremtsenek Romániával is. Masaryk 1919 februárjában úgy nyilatkozott, hogy ilyen módon Lengyelországtól Görög-

³⁹A koncepcióról részletesen: *Vondracek* 147–148, 181–182.

⁴⁰Uo. 31. s köv. *Elisabeth de Weiss*: Dispute for the Burgenland in 1919. *Journal of Central European Affairs* 1943. 2. sz.

⁴¹*LL George* II. 930; *Wandycz* 63; *FRUS PPC* XII. 275.

⁴²*Wandycz* 65, 69, 72.

⁴³Idézi *Wandycz* 92–93. Más helyen Masaryk így nyilatkozott: „Mihelyt készen leszünk a magyarokkal, Bécset leckéztetjük meg. Elnyújtják az elszámolást velünk, milliókat tüntetnek el és iparkodnak becsapni bennünket.” Idézi: *Vaclav Kral*: A csehszlovák burzsoázia intervenciósi háborúja a Magyar Tanácsköztársaság ellen 1919-ben. H. n. 1956. 253.

⁴⁴Ez a négyek tanácsa jún. 10-i ülésén történt, ahol L. I. George ismét vitát provokált Benešsel. *FRUS PPC* IV. 286–287. 1919 decemberében azért nem akartak szén szállítani Magyarországnak, mert, mint mondták, nem kapták meg a salgótarjáni szénmedencét. Uo. IX. 403.

országig terjedő szövetség jöhetne létre, amely a Balti-tenger és a mediterrán vidék között uralná Európát.⁴⁵ Ez a szélesebbre tágitott szövetségi terv ekkor is igen jól hangzott Párizsban, hiszen maga a békekonferencia, s különösen Clemenceau valami hasonló szovjetellenes övezet létrehozására törekedett.

A terv majdani megvalósításának alapjait a békekonferencia megteremtette, de Csehszlovákia nem kapta meg a korridor, a salgótarjáni szénmedencét, s egyáltalán, a szénszállításokkal való manipulálás sem sikerült. A nagyhatalmak adott határon túl Csehszlovákia megerősítését sem kívánták; blokk terve túlságosan sok érdeket keresztezett és 1919 folyamán még nem tisztázott kérdések sorát vetette fel. Nemcsak a Duna-medence viszonyai voltak még rendezetlenek, hanem az európai nagyhatalmak tervei is.

Magyarország és Jugoszlávia államhatárainak megvonása összehasonlíthatatlanul kevesebb konfliktussal járt. Az okok nyilvánvalók: az érdekütközések volumene (lényegében véve a Bácska, illetve a baranyai--bajai háromszög) és politikai súlya nem volt mérhető Erdély vagy Észak-Magyarország problémájához. Jugoszlávia elsősorban az 1915-ös aide mémoire értelmezésével, olasz riválisával és részben Romániával volt elfoglalva, nem szólva belső problémáiról. Pasić, Trumbić, Vesnić 1919. január 31-én fejtették ki a „tizek” tanácsában álláspontjukat. Az ezekkel kapcsolatos viták, a békekonferenciát válsággal fenyegető összetűzések nem magyar vonatkozásúak voltak.⁴⁶ A korábban mind Romániának, mind Szerbiának odaígért Bánátot most kettejük között osztották meg. Pécs és a baranyai háromszög birtokbavétele, amelyet Magyarországnak ítélték, csak 1921-ben történhetett meg. A pécsi szénmedencét Jugoszlávia szívesen megtartotta volna.

Az osztrák–magyar határ kialakítása a Nyugat-Dunántúl, Burgenland hova-tartozása, megosztása körüli vitákat és összeccsapásokat jelentette elsősorban. A probléma helyét és súlyát a békekonferencián az határozta meg, hogy – miután a korridor elvetették – a döntés két, bár távolról sem azonos módon kezelt legyőzött ügyvéé egyszerűsödött. E kérdéskör hazai feldolgozottsága sokkal teljesebb, semhogy itt meg kellene ismételni az ismert tényeket.⁴⁷

A nagyhatalmak döntéseire jellemző, hogy a Szlovákiával kapcsolatos magyar veszteségek enyhítésére magyar kézen hagyták Csornát, Szentgotthárdot, mivel pedig Pozsony mégis a csehszlovák államhoz került, a magyaroknak meghagyták Szegetet, amelyet Románia szeretett volna birtokolni.⁴⁸

Miután az egyes területi szakbizottságok befejezték munkájukat, május 8-án – a „négy nagy” instrukciója alapján – a külügyminiszterek tanácsa egyesítve tárgyalta javaslataik magyar vonatkozásait és rögzítette Magyarország határait.⁴⁹ Ezek a korábbi ígéreteken túl gazdasági, stratégiai szempontokra épültek; az etnikai elv sérelmeit a

⁴⁵ Uo. XII. 403–404.

⁴⁶ Uo. III. 822. s. köv.; *Lederer* 117. s. köv. A polgári demokratikus magyar kormány és vezető jugoszláv politikusok között komoly tárgyalások folytak a szorosabb együttműködésről, a vitás kérdések kétoldalú rendezéséről, amilyenekre nem került és nem kerülhetett sor a csehszlovák és a román kormánnyal; *L. Nagy*: A párizsi békekonferencia 63. s. köv.

⁴⁷ *Gábor Sándorné*: Ausztria és a Magyarországi Tanácsköztársaság. Bp. 1969. 46. s. köv., 131. s. köv. *G. Soós Katalin*: A nyugat-magyarországi kérdés (1918–1919). Bp. 1959. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 25. *Vondracek, Weiss* vonatkozó részei.

⁴⁸ *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary*. I. 165–166; *Wandycz* 53. Az olaszok Pozsonyt Magyarországnak akarták ítélni, a franciák és angolok nem.

⁴⁹ A határokat közli: *FRUS PPC IV*. 505–507, 814–817.

népszavazás, az önrendelkezés lehetősége nem csökkentette. (A magyar vonatkozásban egyetlen soproni népszavazást 1921-ben nem a békeszerződés vagy annak alapelvei, hanem más körülmények tették lehetővé.) A népszavazás elrendelése – alapelveként – még vitás területek esetében sem szerepelt a békekonzferencia eszméi között. Mindössze négy esetben (Tešin, Felső-Szilézia, Klagenfurt, Sopron) került rá sor. A vezető politikusok közül egyedül Wilson hajlott volna arra, hogy a népszavazás módszerét nagyobb mértékben alkalmazzák, de ő sem akarta ezt a rendezés általános elvévé emelni. Beneš és Brătianu az egy-két, csak mellékesen és igen gyengén odavetett megjegyzést, mely népszavazás lehetőségére vonatkozott, a leghatározottabban visszautasították.

A nagyhatalmak már 1918 őszén, amikor a békeszerződésekre vonatkozó elveiket megfogalmazták, valamilyen formában jelezték azt a problémát, ami a nagy területváltozással, igen jelentékeny népességmozgással szükségszerűen járni fog. A békekonzferencián magán – főleg amerikai és angol részről – kifejezték aggályaikat amiatt, hogy pl. Lengyelországhoz, Csehszlovákiához, Romániához stb. igen jelentős nemzeti kisebbség került.⁵⁰

Wilsonnak, aki igen érzékeny volt e probléma iránt, az volt az elgondolása, hogy minden új állam ún. kisebbségi szerződést ír alá, amelyben vállalja, hogy országa a nem az uralkodó nemzetiséghez tartozó többinek is egyenlő jogot biztosít az állampolgári élet minden területén. A szerződés végrehajtását a Népszövetségre, arra az intézményre akarta bízni, amelyet a béke őrzőjének tervezett. A javaslatot a békekonzferencia májusban szervezett egyik bizottsága („új államok bizottsága”) dolgozta ki. A nagyhatalmaknak, beleértve természetesen Olaszországot is, a szerződést nem kellett aláírniok.⁵¹

A javaslat május 29-i első tárgyalására meghívták a csehszlovák, román, jugoszláv delegációt is, mivel e kisebbségi szerződést beillesztették a békeszerződésekbe, amelyeket azoknak alá kellett írniok. Brătianu, mint a „kis szövetségesek” szószólója, egyelőre csak haladékat kért és kapott a szöveg tanulmányozására.⁵² A május 31-i tanácskozáson már kirobbantak az ellentétek. Az új államok azt kívánták, hogy a nagyhatalmak is vállaljanak hasonló kötelezettséget, de Olaszország feltétlenül írja alá a kisebbségi szerződést. Csehszlovák részről úgy látták, helyesebb lenne az egyes államok saját törvényeivel garantálni a nemzeti kisebbségek jogait. Brătianu viszont kereken megtagadta a kisebbségi szerződés aláírását, mint amely beleavatkozás belügyeikbe. Wilson, Clemenceau és a többiek érvelése sem tudta megváltoztatni a román álláspontot.⁵³ Szeptember 10-én alá kellett volna írni Ausztria békéjét, benne a kisebbségi szerződést. Ezt a román kormány kategorikusan elutasította, a jugoszláv lemondásával hátrította el a színvállást, Prága azonban nem követte példájukat.⁵⁴

⁵⁰ Uo. IV. 363, 414–415. *Spector* 100.

⁵¹ *Lederer* 239; *Spector* 206. A kisebbségvédelmi rendszerrel részletesen foglalkozik: *Rehák László*: A kisebbségek Jugoszláviában. Novi Sad. 1967. Az első rész a békekonzferencia munkáját és annak eredményét, a második a jugoszláviai helyzetet tárgyalja.

⁵² FRUS PPC III. 391–393; *Spector* 140.

⁵³ FRUS PPC III. 394. s. köv.; *Spector* 140. s. köv.; *Lederer* 239. Brătianu, amikor Párizsból visszautazott Bukarestbe, az angol követnek kijelentette, úgy bántak vele, mint egy ellenséggel. Documents VI. 74–75, 323.

⁵⁴ *Lederer* 242. s. köv., 255. s. köv.

Románia, mint ismeretes, a kisebbségi szerződés aláírásának megtagadásával kettős célt kívánt elérni: egyrészt elhárítani a kisebbségi jogok intézményes biztosítását, másrészt az itt teendő engedmények fejében kárpótlást kívánt kapni Magyarországtól, illetve Szovjet-Oroszországtól rovására, az 1916-os szerződés területi ígéreteinek jegyében. A huzakodás, összefüggésben a Magyarországot megszállva tartó román csapatok kivonásának ügyével, az 1919-es év őszén át tartott és csak decemberben ért véget. A nagyhatalmak engedtek Romániának, míg az viszonzásul és területi nyeresége fejében aláírta a kisebbségi szerződést.⁵⁵

A viták során különösen sok szó esett arról, hogy Romániában 1914 előtt nem volt állampolgárságuk a zsidó vallású lakosoknak, s hogy a nagyhatalmak (főleg Anglia és az Egyesült Államok) szerint az 1919. május 22-i román királyi dekrétum sem volt kielégítő e téren. Felháborítónak tartották azt is, hogy a kisebbségi szerződésbe a román delegáció olyan pontokat akart bevételni, amelyek nemcsak lejáratják volna annak komolyságát, de sértették volna a zsidóság vallási érzéseit.⁵⁶

A kisebbségi szerződés végső szövegét 1919. december 9-én amerikai szakértő referálta s így kifogásainak is nagy nyomatékkal adott hangot. A javaslat és előterjesztője ragaszkodott ahhoz, hogy szerződésileg is biztosítsák a zsidóságnak a román állampolgárokéval egyenlő jogait.⁵⁷

Noha a fenti probléma – éppen kirívó volta miatt – nagyobb hangsúlyt kapott a konferencián, Románia nemzetiségi összetételét ismerve nem kétséges, hogy Bukarest ellenállása a kisebbségi szerződéssel szemben nem ebből, hanem a magyar, német, délszláv és egyéb népesség jelentős számából fakadt.

Az amerikai és angol szakértőket az Erdélyben kialakult helyzet aggodalommal töltötte el, s 1919 őszéig próbálkoztak azzal, hogy szövetséges missziót küldjenek a helyszínre. Bukarest kategorikusan elutasította a tervet: „... a Szövetséges Misszió megérkezése – mondotta Maniu – jel lenne az erőszakos irredentizmus kitörésére és bátorítaná a magyarok hiedelmét, hogy Erdélynek Romániához való csatolása még nem elhatározott dolog... Erdély egész magyar lakossága, akárcsak maga Magyarország, úgy tekintené ezt, mint égből küldött lehetőséget a sérelmeik miatti bosszúállásra és arra, hogy Erdélynek a magyar államba való visszaintegrálására használják fel.”⁵⁸

⁵⁵FRUS PPC IX. 537–540. A kisebbségi szerződés körüli huzavona során feszült viszony alakult ki az angolszász politikusok és Bukarest között. Sir Eyer Crowe kifejezetten ellenezte, hogy egyezkedjenek Bukaresttel. Documents VI. 272–273, 277. Clerk bukaresti tárgyalásai 1919 októberében részben szintén e problémához kapcsolódtak. FRUS PPC VIII. 552. Végül, de csak 1919. nov. 25-én, azzal fenyegették meg Romániát, hogy nem fogják szövetségesként kezelni. Uo. IX. 330–331. Mindenesetre nov. 27-én a románok nem írták alá a bolgár békeszerződést. A kisebbségi szerződés és a magyarországi kivonulás révén azonban biztosították maguknak Besszarábiát. Uo. IX. 915–917.

⁵⁶FRUS PPC IX. 351. s köv. Az inkriminált részek többek között egyes zsidó vallási ünnepek megtartására vonatkoztak.

⁵⁷Uo. IX. 537–540.

⁵⁸Documents VI. 433. Rattigan Curzonnak 1919. nov. 27. – Ez időben Berthelot is úgy nyilatkozott: Erdélyben „a lakosság nincs oly mértékben a Romániával való egyesülés mellett, mint azt gondolni lehetett volna”. FRUS PPC IX. 126.

A nemzetiségek jogainak, az új államokban kialakítandó státusának kérdése nemcsak ilyen összefüggésben merült fel. A számtalan ismert probléma közül elég emlékeztetni a szlovák autonómia ügyére, a cseh és szlovák viszony alakulására.⁵⁹

A Tanácsköztársaság ellen megindított fegyveres támadás sikertelensége készítette a békekonferenciát arra, hogy már júniusban ismertesse az érdekeltekkel a határookra vonatkozó döntéseit. Június 11-én a külügyminiszterek tanácsában ez szóbelileg történt meg, majd jegyzékben is megkapták a döntést az egyes kormányok, a Forradalmi Kormányzótanács szintén, június 13-án.⁶⁰

Noha a határok vonala a résztvevőket nem meglepetésként érte, Brătianu drámai módon reagált és tiltakozott a Romániát ért sérelmek, veszteségek miatt. A román koronatanács nem fogadta el a döntést, Brătianu július 3-án lemondott. (Ez utóbbi alkalmat adott a kisebbségi szerződés körüli viták elhúzására is.) Ezzel új szakasz kezdődött Bukarest ama küzdelmében, hogy a nagyhatalmaktól a lehető legkedvezőbb területi döntést erőszakolja ki.⁶¹ A csehszlovák delegáció nevében Kramař elfogadta a döntést, amely kielégítette Prágát és csupán két pontot kifogásolt; a Losonc-Csata vasútvonal birtoklása kapcsán és Pozsonnyal szemben, a Duna partján javasolt még további, számukra kedvező kiigazítást. Ezeket meg is kapta.⁶² A jugoszláv delegációnak nem voltak érdemi kifogásai az államhatárok magyar vonatkozásai ellen.

A győztesek a békeszerződések kidolgozásába a legyőzötteket nem vonták be, azok csak a kész szövegeket kapták kézhez. Még kevésbé voltak hajlandók arra, hogy a békeszerződés aláírásáról a Forradalmi Kormányzótanáccsal tárgyaljanak. Ha ugyanis tárgyaltak volna a Forradalmi Kormányzótanáccsal, ha az írja alá a békeszerződést, akkor a nagyhatalmak megteremtették volna a proletárdiktatúra konszolidációjának fontos nemzetközi feltételét. Céljuk éppen az volt, hogy a Tanácsköztársaságot mielőbb felszámolják, s ezt szolgálta a június 13-i jegyzék is.

A magyar békedelegáció meghívásával ennek ellenére több alkalommal (1919. április 26., 30., május 1.) foglalkoztak. Noha a vezető politikusok többsége nem értett egyet vele, sok más esethez hasonlóan, elfogadta Wilson álláspontját. Ennek értelmében Henri Allizénak, a bécsi francia megbízottnak kellett volna továbbítania a Forradalmi Kormányzótanácsnak szóló meghívást.⁶³ Ő is osztotta azonban bécsi kollégáinak azt a felfogását, amelyet Coolidge fogalmazott meg: „... ha kézbesítik a Párizsba küldendő képviselőkre vonatkozó meghívást, ez nagymértékben megnöveli (a Tanácsköztársaság) tekintélyét és megerősíti pozícióját.”⁶⁴ A Tanácsköztársaság válságos helyzete május 1-e körül kiváló alkalmat adott a meghívás elsüllyesztésére. Amikor május 6-án Wilson a

⁵⁹ Documents VI. 261–262: Osusky Clemenceaunak 1919. szept. 24-én a Hlinka-féle mozgalomról „en vue d’une autonomie complète de la Slovaquie”, amit ráadásul a lengyelek is bátorítanak. Ld. még: *Arató Endre*: A magyar–csehszlovák viszony ötven éve. Bp. 1969. 29–31 és II/1. fejt.

⁶⁰ FRUS PPC IV. 804. s. köv., 814–815. Az ezt megelőző ülésre, ahol a határozat született: uo. VI. 284. s. köv.

⁶¹ Uo. és *Spector* 152. Románia kedvező pozíciója lehetővé tette, hogy a magyar–román határ miatti sérelmei fejében a békekonferenciával kárpótoltassa magát Szovjet–Oroszország rovására. Documents VI. 323., 406.

⁶² FRUS PPC IV. 811.

⁶³ Uo. V. 368–369, 392–393, 406.

⁶⁴ Uo. XII. 455–456.

magyar válasz felől érdeklődött, Clemenceau azt közölte, hogy ilyen nem érkezett, sőt a budapesti kormány megbukott.⁶⁵ Ezzel, függetlenül a valóságos helyzettől, az ellenforradalom hatalomrajutásáig s a Huszár-kormány megalakulásáig az ügyet lezártak tekintették.

A magyar béke delegáció végülis 1920 januárjában, Apponyi Albert vezetésével utazott Franciaországba és tette meg észrevételeit a békeszerződésre. Közismert általánoság, hogy az ellenforradalmi rendszer a történeti Magyarország szétesését nem fogadta el, hogy a revízió volt politikájának egyik alappillére, mégha érvényesíteni hosszabb ideig nem is tudta. Azonban a magyar béke delegáció előterjesztése sem utasíthatta el eleve a békeszerződésben kijelölt határokat, hanem úgy próbált érvelni ellenük, hogy azok gazdasági, etnikai, kulturális szempontokra épüljenek. A népszavazás kívánsága – minden hátsó gondolata ellenére – angol és amerikai füleknek jól hangzott.⁶⁶ A magyar delegációénál józanabban és realisabban megfogalmazott ellenérvek méltánylására sem lehetett azonban már ekkor számítani, mert a magyar békeszerződés megbolygatása szükségszerűen az egész Duna-medencét érintette volna.

Ilyen formán az a vita, amely Lloyd George kezdeményezésére a párizsi döntések után egy évvel, 1920-ban, Londonban kibontakozott, a magyar országhatárokat már nem módosíthatta.⁶⁷ Ennek ellenére fényt vetett arra, hogy az angol–francia ellentétek a Duna-medence vonatkozásában nem csökkentek az eltelt idő során, sőt, hogy a döntések következményei a korábban is aggályoskodók körében növekvő aggodalmat váltottak ki. Llyod George, Nitti támogatásával, a magyar határkérdések feletti vita újranyitását akarta kierőszakolni,⁶⁸ ami ekkor már lehetetlen volt. Ezt nemcsak a franciák állhatatos tiltakozása⁶⁹ akadályozta meg, de a Foreign Office állásfoglalása is, amely ez esetben szintén

⁶⁵Uo. V. 494.

⁶⁶The Hungarian Peace Negotiations I. 165. s köv., FRUS PPC IX. 884. – A magyar béke delegációt már Neuillyben meglepte, hogy Clemenceau határozott kívánságával szemben Ll. George módot adott megbeszélésre Apponyi beszédét követően. Papers and Documents Relating to the Hungarian Foreign Relations I. 861. – A magyar békeszerződésre és aláírására ld.: *Juhász* I/3. fej.

⁶⁷Miközben a nagykövetek tanácsa Párizsban folytatta a békekonferencia munkáját, Ll. George Londonban összehívta a miniszterelnökök konferenciáját 1920. febr. 12.–ápr. 10. között. Rajta kívül Millerand és Nitti volt jelen, a japánokat londoni nagykövetség képviselte csupán, míg az Egyesült Államok – visszavonulva a békekonferencia és Európa politikai ügyeitől – nagykövetség sem küldte el. A vezető politikusokhoz külügyminiszterek és szakértők is csatlakoztak. A konferencia főkérdése a török békeszerződés volt, de a magyar is itt került napirendre. Ld.: Documents VII.

⁶⁸Ll. George – a magyar előterjesztés ürügyén – akarta a főkérdéseket újra vitatni, mint ahogyan a német esetben is behatóan tanulmányozták a választ. Ha nem ezt tennék, mondotta, „az igazságtalanság benyomását keltenék” (Documents VII. 248.). Úgy látta, nehéz dolguk lesz, ha meg akarják védeni javaslatukat s a közel 3 millió magyar nemzetiség más államhoz csatolását (uo. 384). Nitti szerint nemcsak vitára, de korrekcióra, „méltányos eljárás”-ra is szükség lenne, hogy erősítsék a magyar ellenforradalmi rendszert (Uo. 387–389). Az angolok és az amerikaiak már 1919 májusában is próbálkoztak Szlovákia déli határának újravitatásával Smuts jelentése alapján. A franciák és Beneš nyomására azonban meghátráltak. FRUS PPC. IV. 666.

⁶⁹A franciák, s köztük Berthelot, aki a Ll. George-dzal való vitát folytatta, nehezen tudta megőrizni higgadtságát (Documents VII. 384–385), amikor az angol miniszterelnök így fordult hozzá: „Berthelot úr valóban azt hiszi, hogy békéhez vezethet Közép-Európában, ha utóbb felfedezzük, hogy a magyar kívánságok megalapozottak voltak és hogy a magyaroknak egész közössége adatott, mint nyáj (like cattle) Csehszlovákiának és Erdélynek, egyszerűen azért, mert a konferencia visszautasította a magyar eset tanulmányozását?” (Uo. 386.)

miniszterelnökével ellentétes volt.⁷⁰ Nem csodálható, ha Jugoszlávia, Csehszlovákia, Románia is közös jegyzékben tiltakozott a korábbi határozatok esetleges felülvizsgálata és mindennemű népszavazás ellen.⁷¹ A londoni konferencián lezajlott vitának figyelemre méltó és következményeiben jelentős eseménye volt, hogy itt született meg az a formula, amely azután belekerült az ismert Millerand-levélbe. Curzon angol külügyminiszter, az ellentétek áthidalása érdekében vetette fel: „Nem volna lehetséges, hogyha ezek a bizottságok beható vizsgálat után úgy találják, hogy bizonyos területeken igazságtalanság történt és módosításokra van szükség, akkor joguk legyen következtetéseiket a Nemzetek Szövetségéhez továbbítani?” Ajánlotta azt is, hogy „bármely fél”, tehát nemcsak a bizottságok, kapjanak hasonló jogot. Ez a formula tökéletesen megfelelt a franciák és az utódállamok céljainak. Elfogadták a javaslatot az olaszok is, akik azonban továbbra is kifogásolták a magyar kormányknak adandó válasz egyes pontjait.⁷²

A londoni vita tehát nem módosíthatta a már 1919-ben meghozott területi döntéseket. Az ellenforradalmi rendszer érvélését sem vették figyelembe.

A magyar békeszerződés tető alá hozása több mint egy esztendeig elhúzódott, egyes vitás kérdések végleges rendezése (Sopron, Baranya) még később történt meg. Mindez elkerülhetetlenül kihatott a magyarországi belpolitikai konszolidáció folyamatára: részét alkotta azoknak a nemzetközi tényezőknek, amelyek hozzájárultak a Tanácsköztársaság bukásához, de nehezítette a hatalomra segített ellenforradalom megszilárdulását is. A magyar ellenforradalmi rendszer a békekonferencia területi döntéseiért a forradalmakat tette felelőssé – minden alap nélkül. Ugyanakkor elfogadta a békeszerződést, mint nemzetközi elismertetésének alapfeltételét, egész bel- és külpolitikájához felmentést talált annak feltételeiben; ha alá is írta a békét, soha nem tekintette véglegeseknek a trianoni határokat.

A békekonferencia döntéseivel azonban nemcsak a magyar kormányzat volt elégedetlen, nem elégítette ki teljesen Magyarország szomszédait sem. A békeszerződések különböző érdekek egyeztetése, engedmények láncolata révén nyerték el végleges formájukat. Az adott viszonyok között nem lehetett másra számítani, mint arra, hogy az érdekegyeztetés mindenekelőtt a háborúban veszteseket sújtja. De a többiek is azt kifogásolták, hogy nekik is engedniök kellett. Bukarest, bár megvalósította Nagyromániát, kifejezetten kárvallottnak tüntette fel magát és elsősorban az angolokat hibáztatta ezért, mivel „az angol politikát legfőképpen a nemzetközi és zsidó tőke megfontolásai befolyásolták”.⁷³ Csehszlovákia rendkívül kedvező elbánásban részesült, olyan területeknek is birtokába jutott, amelyeket eredetileg nem követelt magának. Mégis, Beneš például a tešini vitában azért nem volt hajlandó egyezkedni a lengyelekkel, mert túl sokról kellett lemondaniuk Szlovákiában.⁷⁴ Egyedül Jugoszlávia sérelmei estek távol a magyar vonatkozásoktól. Saint-Aulaire nem állt egyedül azzal a véleményével, hogy az angolszászok

⁷⁰ Uo. 440–444.

⁷¹ Uo. 444.

⁷² Uo. 448–449. Curzon azokra a szakbizottságokra utalt, amelyek a magyar válasz és a magyar békeszerződés részleteivel foglalkoztak.

⁷³ Documents VI. 371. Károly király Poincaréhoz intézett levelében szintén a Romániával szemben megnyilvánult ellenségességet panaszolta. FRUS PPC IX. 376.

⁷⁴ FRUS PPC III. 105–106.

miatt kellett engedniök a franciáknak, többek között az utódállamok esetében is. Nem csekély túlzással állapította meg: „Le Congrès parlait anglais et pensait américain”.⁷⁵

Függetlenül attól, hogy a kívánságok mennyire voltak megalapozottak, hogy a sérelmek mennyire voltak valóságosak, tény, hogy a nagyhatalmak, bár messzemenő jóindulattal kezelték kis szövetségeseiket, területi és politikai megerősödésüknek egy ponton határt szabtak. Így bár a magyar területi döntések során az etnikai elvet a lehetőség határain belül sem alkalmazták, bár népszavazásra jelentős területek sorsának eldöntésében nem került sor, a nemzet fennmaradásához szükséges területet és életkeretet – az ezeket sértő igényekkel szemben – megteremtették. Bizonyos, hogy a francia politika mindig kész volt messzebb elmenni Prága és Bukarest támogatásában, mint az angol; hogy a franciák maguk nem kezdeményezték pártfogoltjaik követeléseinek korlátozását, értelemszerűen, a magyar vonatkozásban kedvezőbb döntéseket. Ezek angolszász és részben olasz oldalról indultak ki. A végső határozatok azonban úgy jöttek létre, hogy maguk a franciák is elfogadták őket.

Mindeme jelenségek háttérében az munkált, hogy az itt egyszerűség kedvéért emlegetett „angol”, „francia”, vagy „olasz” politika távolról sem volt egységes és kiforrott, különböző csoportok és irányzatok egyidejűleg hatottak a tárgyalások folyamán és azokat követően. Nem volt teljesen egységes az amerikai delegáció sem. 1919 folyamán, azon túl, hogy a Duna-medence térségében önálló államokat kell létrehozni, s hogy ez szükségszerűen a történeti Magyarország rovására történik, az egyes nagyhatalmaknak nem volt határozott és végleges tervük a Duna-medence egészére vonatkozóan, s a Magyarországot, valamint szomszédait illető elképzeléseikben is különböző, egymással olykor ellentétes törekvések kaptak helyet.⁷⁶ Politikájuk formálódásában az egyik és legmesszebb ható következményekkel járó szakasz a békekonferencia ideje volt, mivel az itt hozott döntések keretet adtak az eseményeknek és bizonyos mértékig előre jelezték mind a nagyhatalmak, mind az érintett kis országok további magatartásának alakulását.

Ж. Л. Надь

Споры о границах Венгрии на мирной конференции в 1919 г.

(Резюме)

Автор подытоживает великодержавную политику, которая определила территорию, границы новых государств, образовавшихся после первой мировой войны и распада Австро-Венгерской Монархии. Она подчеркивает, что на счет войны шли не только репарации, но и разлом исторической Венгрии, и реорганизация Центрально-Восточной Европы была подчинена великодержавным интересам и антисоветской политике.

В первой части статьи, носящей заглавие „Приготовления”, автор напоминает о договорах, обещаниях, данные державами Антанты в интересах военной победы, которые большей частью обязали мирную конференцию. Автор говорит о тех военных акциях, с помощью которых „малые союзники” до конца 1918 г. стремились обеспечить свои территориальные претензии.

⁷⁵ „A konferencia angolul beszélt és 'amerikaiul' gondolkozott.” *Comte de Saint-Aulaire, Ambassadeur de France: Confession d'un vieux Diplomat.* (Paris). 1953. 484.

⁷⁶ I.d.: *Ádám Magda és Ormos Mária* kutatási eredményeit.

Автор противопоставляет политике держав-победительниц позицию Советской-России о мире, о национальном самоопределении.

В дальнейшем (Споры и переговоры) автор более подробно занимается территориальными претензиями Чехословакии, Румынии и Югославии и относящимися к ним американской, английской и французской претензиями. Она указывает на то, что к времени открытия мирной конференции в основном была определена судьба важнейших территорий, на мирной конференции уже больше занимались их кодификацией, обсуждением подробностей. Мирные договоры получили свою конечную форму посредством уравниений разных интересов, серии компромиссов. В данных условиях можно было считать только тем, что согласование интересов сильно заденет в первую очередь проигравшие войну страны. Автор констатирует, что великие державы в связи с мирным договором манипулировали против Советской Республики не путем передачи различных территорий, а тем, что они не передали мирный договор Революционному Управляющему Совету потому, что это обозначило бы признание революции.

Наконец автор намекает на то, что хотя в решениях относительно венгерских территорий этнический принцип не использовался даже в рамках возможностей, хотя в решении судьбы значительных территорий не прибегали к плебисциту, необходимые для сохранения нации территория и условия жизни были обеспечены мирной конференцией, в конечном счёте великие державы не исполнили в полной мере принятые в годы войны обещания.

Zs. L. Nagy

Debates over the Hungarian border at the peace conference in 1919

(Summary)

The author of the article summarizes the great-power policy determining the territory and borders of the new states coming about after the First World War and the disintegration of the Austro-Hungarian Monarchy. She underlines that the war created not only the problem of the reparations, but also the breaking up of old historic Hungary, and that the reorganization of East-Central Europe followed the interests of the Great Powers and their anti-Soviet policy.

In a chapter entitled „Preparations”, Mrs. L. Nagy reminds the reader of the contracts and promises made by the member states of the *entente cordiale* in order to attain military victory. They have greatly bound the hands of the powers at the conference. The military actions trying to secure the fulfilment of the territorial demands of the „little allies” up to the end of 1918 are also dealt with. The author confronts the standpoint of the victorious Great Powers and the Soviet Union on peace and national sovereignty.

In another chapter on the „Debates and negotiations”, Mrs. L. Nagy discusses in fuller detail the Czechoslovakian, Rumanian, and Yugoslavian territorial claims, and the opinion of the Americans, the English and the French on them. She points out that by the beginning of the peace conference, the fate of the most important territories had already been settled upon, and the conference itself served largely only its codification and the discussion of details. The peace treaties gained their final form after the reconciliation of the various differing interests and after a chain of compromises. Under the given circumstances one could not expect anything else than that this policy of reconciling the various interests would afflict the losers of the war. The author states that the Great Powers operated against the Hungarian Soviet Republic not by giving certain territories to other countries, but by not giving the peace treaty to the hands of the Revolutionary Governing Council, since this would have meant the official recognition of the revolution.

Finally, the author points out that although the ethnic principles were not applied even within the given narrow possibilities in the case of the border problems, and though no plebiscite was held in connection with large territories, the peace conference secured the territory and framework of life necessary for the survival of the nation, and the Great Powers did not finally fulfil their promises made during the war years.